

KOMANDANTSKO PUTOVANJE

Razmatranja u ovom članku zasnivaju se uglavnom na iskustvima sa izvedenih komandantskih putovanja u jednom školskom centru. I pored toga što ona možda imaju izvesno rodovsko obeležje, smatram da će predstavljati prilog metodici izvođenja komandantskih putovanja uopšte, jer su metodski postupci u suštini isti, ili barem slični, bez obzira na to da li su u pitanju opštevojna ili rodovska komandantska putovanja.

Komandantsko putovanje kao forma praktične obuke privlači sve veću pažnju u obuci starešina. Nesumnjivo je da po načinu izvođenja i po nastavnim svojstvima uopšte komandantsko putovanje predstavlja složenu formu obuke, koja zahteva solidan fond predznanja starešina, odnosno slušalaca u školama. Zbog toga se komandantsko putovanje normalno planira i izvodi na završetku nastavnog procesa, odnosno u fazi kada su slušaoci dovoljno pripremljeni i osamostaljeni za uspešno učešće na komandantskom putovanju.

Nastojanje da komandantsko putovanje zameni redovno sticanje znanja kroz normalan nastavni proces, to jest želja da se na njemu popune sve šupljine u znanjima i izvežbanosti slušalaca, dovodi do velikih teškoća u izvođenju komandantskih putovanja i ne daje očekivane rezultate. Po završetku komandantskih putovanja slušaoci obično izražavaju mišljenje da su za desetak dana naučili više nego kroz celokupno školovanje. Koliko god da je ovakav sud netačan ili nepotpun — jer se bez prethodno uspešno savladanog nastavnog gradiva ne može „naučiti više” ni na komandantskom putovanju — ipak on pokazuje da su rezultati koji se postižu ovom formom praktične obuke vredni pažnje i da predstavljaju jedan od važnih elemenata završne faze nastavnog procesa. Imajući sve to u vidu, komandantsko putovanje, kao i ratne igre, logorovanja i dr., smatra se najvišom i najsloženijom formom praktične obuke.

U suštini komandantsko putovanje predstavlja „koncentrisanu obuku na licu mesta”, u kojoj slušaoci i nastavnici najneposrednije saraduju. Pri tome se slušaoci stavljaju u teže uslove od onih na koje su navikli u normalnom nastavnom procesu, sa oštrijim kriterijumima, a njihova samostalnost i zrelost dolaze do punog izražaja. Forsirani ritam u kome se izvode zadaci (pri čemu je uticaj nastavnika na rad slušalaca svakodnevan i neposredan) utiče na to da se pozitivni rezultati pokazuju vrlo brzo.

Jedan od osnovnih zahteva, a istovremeno i karakteristika komandantskog putovanja, jeste rešavanje zadataka na licu mesta. Naravno, taj uslov neminovno zahteva približavanje ratnim uslovima rada, odnosno što efikasnije odvajanje od školskih uslova rešavanja zadataka. Dok se taj zahtev relativno lakše ostvaruje u drugim for-

mama praktične obuke (KŠRI, logorovanja i dr.), kod komandantskog putovanja se mora pronaći ono što je bitno u samoj formi obuke kako bi se uslovi rada približili ratnim. Rešavanje zadataka na zemljištu, na licu mesta, podešavajući proces rešavanja procesu rada u ratnim uslovima, predstavlja uslov bez koga se komandantsko putovanje ne može pravilno izvesti. Kako su slušaoci navikli na školski, tačnije rečeno učionički, način rešavanja zadataka sa eventualnim izlaskom na zemljište, najčešće u informativnom smislu, to im prelazak na uslove rada na komandantskom putovanju nameće teškoće. Međutim, ako su se slušaoci u toku prethodne obuke privikavali da izlaske (izviđanja) ne shvate samo kao mogućnost da vide zemljište na osnovu čega će kasnije rešavati zadatak u učionici, već kao priliku i obavezu da na licu mesta reše pojedina pitanja na radnim tačkama (procena, proračun, elementi obuke, konkretna taktičko-tehnička rešenja i sl.), onda će prelazak na methodske postupke komandantskog putovanja biti mnogo lakši.

Pojam „na licu mesta” može izgledati pojednostavljen, nejasan, ako se detaljnije ne razmotri. Od pravilnog shvatanja toga pojma zavisi izbor metodskih postupaka koji se primenjuju na komandantskom putovanju. Za komandira „na licu mesta” znači odbrambeni rejon, vatreni položaj, rejon izgradnje mosta, mesto rušenja puta i sl. Prema tome, na takvom „licu mesta” komandir donosi svoje rešenje (odluku, taktičko-tehničko rešenje i dr). Za komandanta to više nije jedna „tačka”, rejon ili objekat u užem smislu, već zbir tačaka, rejona i objekata slivenih u pravce, zone i prostorije. To nije samo aritmetički zbir svega toga, već i nešto suštinski šire što se zove celina. Prema tome, za rad slušalaca u ulozi komandanta „na licu mesta” jeste izvesna prostorija.

Znači, rešavanje zadataka na komandantskom putovanju treba shvatiti kao rešavanje osnovnih problema na terenu, „na licu mesta”, pri čemu se ponegde treba spustiti i do mikroorganizacije, a negde zahvatiti samo globalne razmere. Pri svemu tome je bitno dočarati ratnu stvarnost u najvećoj meri koju ta forma obuke dozvoljava.

Samostalnost slušalaca u rešavanju zadataka na komandantskom putovanju je sledeći bitan zahtev, odnosno karakteristika. Za vreme obuke u učionici slušaoci prolaze kroz nekoliko faza u radu: najpre se zadaci rešavaju pokazno ili polupokazno, zatim se formiraju radne grupe koje kolektivno donose zajedničko rešenje, a potom nastupa faza u kojoj slušaoci rešavaju zadatke pojedinačno (samostalno), s tim da se pri rešavanju kontrolnih zadataka ta samostalnost potpuno ostvari. Ovakav način obuke, u kome je zastupljen princip postupnosti, omogućava da slušaoci budu osamostaljeni za rad na komandantskom putovanju, što je, svakako, cilj koji treba ostvariti do završetka školovanja.

Samostalnost u radu ne treba posmatrati samo kao „samostalno rešavanje zadataka”, već mnogo više kao samostalnu primenu stečenih znanja u smislu stvaralačke aktivnosti i umešnosti. To je zahtev koji uslovljava i određenu sposobnost i zrelost slušalaca u rasuđivanju i primeni onoga što se do tada naučilo.

Brzina u radu je jedan od osnovnih zahteva kome treba posvetiti naročitu pažnju na komandantskom putovanju. Kao i kod razvijanja samostalnosti u radu slušalaca, tako i ovde treba primeniti princip postupnosti kako bi se brzina u radu u toku školovanja približila savremenim zahtevima i usvojenim normama. Povećavanje brzine u radu zavisi i od individualnih kvaliteta slušalaca, a postiže se primenom najboljih metoda rada, stečenim iskustvom i stalnim usavršavanjem i uvežbavanjem. Brzinu u radu pri rešavanju zadataka na komandantskom putovanju treba približiti normama koje zahtevaju savremeni uslovi. Pri određivanju vremena koje je potrebno za rešavanje zadatka treba u svakom konkretnom primeru proceniti postignute rezultate u dotadašnjem radu, konkretne uslove za rad slušalaca na licu mesta i zahteve koje diktira sam zadatak.

Međutim, koliko god komandantsko putovanje treba odvojiti od školskog načina rada, ono ipak zadržava izvesna školska obeležja, jer rešenja najčešće treba oformiti i pregledati. Na primer, ako se od slušalaca zahteva da pismeno oforme predlog načelnika nekog roda, i to još sa odgovarajućim obrazloženjima — proračunima, tada je očigledno da slušalac mora da dobije više vremena za rad nego što bi ga imao za pripremu predloga u stvarnoj situaciji.

Iz želje da sve obrade, da budu što potpuniji („bolje je da bude više nego manje”, „možda će trebati”, „nastavnik će bolje shvatiti šta sam hteo”), slušaoci obično mnogo pišu. Neophodno je da se naponi slušalaca usmere na kratku i sadržajnu obradu rešenja, i to ne samo tekstualnu već u mnogo većoj meri grafičku — šematsku i računsku. Pri tome radna karta treba da ima osnovnu ulogu. Ona će i za nastavnike biti sasvim dovoljna ako bude propisno obrađena, a potrebna obrazloženja (računska, šematska i tekstuelna) mogu uvek naći mesta na njoj, nalepljena ili iscrtana i ispisana na delovima karte koji su ostali prazni.

Neposrednost u radu na komandantskom putovanju predstavlja sledeću bitnu osobinu koja u najvećoj meri doprinosi brzom napredovanju slušalaca za kratko vreme. Permanentan (svakodnevan) uticaj koji nastavnici ispoljavaju na neposredan i konkretan način od odlučujućeg je značaja za kvalitet rada slušalaca. Čim slušaoci reše jedan zadatak, nastavnici ga pregledaju ili rešenja saslušaju i izvode analizu, konstatujući kvalitet rada — dobre strane i nedostatke. U sledećem zadatku slušaoci najčešće izbegnu nedostatke na koje im je ukazano i poboljšaju kvalitet rada. Na taj način slušaoci vidno napreduju, iz zadatka u zadatak.

Ovde se ističe i naglašava iscrpno upoznavanje rešavalaca zadatka sa njihovim učinjenim nedostacima. To znači da nastavnici treba skupa sa slušaocem da razmotri njegovo rešenje, da mu ukaže na nedostatke i na način kako to treba izbeći, odnosno kako to treba učiniti u sledećem zadatku. Ovo usložava tok komandantskog putovanja i mnogo opterećuje nastavnike, čije je vreme za iscrpne razgovore sa slušaocima ograničeno. Osim toga, takav način rada bio bi normalniji za prethodan, učionički, nastavni proces. Međutim, vrednost takvih razgovora prevazilazi očekivanja, ako kod slušalaca postoji odgovarajuća spremnost da ozbiljno prihvate sud i preporu-

ke nastavnika. Cinjenica da slušalac već sutradan oseti napredak u svom radu povećava njegovo samopouzdanje. U praksi vremena za iscrpne razgovore sa svim rešavaocima zadatka obično nema dovoljno, ali zato obavezno treba obaviti takve razgovore sa slušaocima čija su rešenja ili teže prihvatljiva ili neprihvatljiva.

Ako se tome doda da u ovakvom radu nije obavezno, a čak nije ni preporučljivo, održavati tajnost ocena, već je korisnije konstantno ih saopštavati, onda se i na taj način već pomenuti efekti dopunjuju u pozitivnom smislu. Ocene ili tačnije rečeno sud o rešenjima zadataka treba obavezno saopštavati slušaocima čija rešenja ne zadovoljavaju.

Upravo ova neposrednost, kontinuitet i konkretan uticaj nastavnika na rad slušalaca daju onu vrednost komandantskom putovanju koja se ne može postići u normalnom toku školskog nastavnog procesa.

U odnosu na iznete karakteristike i uopšte na potrebe pripreme za učešće na komandantskom putovanju neophodno je da se slušaoci upoznaju sa ciljem, nastavnim pitanjima, uslovima i načinom rada na komandantskom putovanju, kao i sa drugim aktuelnim pitanjima u ovom smislu.

*

Jedna od karakteristika komandantskog putovanja je bogatstvo i raznovrsnost metodskih postupaka koji proizilaze iz raznih situacija i uloga u kojima se mogu naći slušaoci. Polaznu tačku koja određuje metod rada čine nastavni cilj i pitanja postavljena u nastavnom planu i programu. Pravilan izbor metodskih postupaka zavisi i od drugih činilaca a prvenstveno od stepena pripremljenosti i uvežbanosti učesnika — slušalaca i nastavnika. Zbog toga je neophodno da se pri planiranju komandantskog putovanja procene postignuti rezultati u dotadašnjoj obuci i na osnovu toga odredi šta treba da bude težišno pri sprovođenju pojedinih zadataka: provera usvajanja određenog sistema rada, donošenje odluke ili organizacija sprovođenja donete odluke, oformljavanje taktičko-tehničkih rešenja, organizacija izvršenja zadataka i sl. Time će se metod izvođenja komandantskog putovanja čvrsto povezati sa dotadašnjim nastavnim procesom, a izbor odgovarajućih metodskih postupaka biće umnogome olakšan.

Metodski postupci koji se mogu primeniti na komandantskom putovanju kreću se u širokom rasponu mogućnosti: od rešavanja zadataka u učionici sa prethodnim ili naknadnim izlaskom na zemljište, pa do rešavanja zadataka na licu mesta — po delovima ili u celini — približavajući se u najvećoj mogućoj meri ratnim uslovima.

Da bih u daljem izlaganju mogao što konkretnije da obradim pojedine metode postupke, uzeću u obzir dve najčešće uloge u kojima se slušalac može naći na komandantskom putovanju: u ulozi komandanta i organa roda (službe).

Kada slušalac rešava zadatak u ulozi komandanta jedinice, može mu se postaviti zadatak:

— da obradi kompletno rešenje zadatka, npr. da donese potpunu odluku,

— da postupno rešava pojedina ključna pitanja i da naknadno na osnovu takvih parcijalnih rešenja obradi celinu, i

— da po datim supozicijama (dopunskim zadatkom) obradi odgovarajuća rešenja.

Pored ovih metodskih postupaka mogu se primeniti i drugačiji u kojima će slušaoci donositi rešenja u ulozi komandanta jedinice.

Prema potrebi, slušaoci se privremeno mogu stavljati i u uloge pojedinih organa komande jedinice, pa i starešina potčinjenih jedinica. Ovo će biti neophodno naročito kada treba iscrpnije obraditi pojedina nastavna pitanja ili, npr. kada treba raščistiti uočena pogrešna shvatanja, nedostatke ili popuniti šupljine u znanju slušalaca, a takođe i kada se želi da proveri vrednost pojedinih rešenja donetih nabrzinu. Ovakvi postupci proširuju i produbljuju pojedina nastavna pitanja i predstavljaju „unutrašnju dinamiku” komandantskog putovanja. Međutim, da bi se usmeno uklopili u organizaciju komandantskog putovanja, treba obazrivo da se odaberu podesni momenti i načini ovakvih intervencija.

Jedan od glavnih postupaka koji daje osnovu za dalji rad na komandantskom putovanju jeste izviđanje. Način organizovanja izviđanja, odnosno njegovog uklapanja u proces rada može da bude raznovrstan, ali se najčešće svodi na sledeće slučajeve:

a) Izviđanje pre donošenja odluke — po planu slušalaca. Ovakvo izviđanje slušaoci mogu sami da izvode, pojedinačno ili u grupama. Pravce kretanja određuju sami ili mogu da dobiju određene marš-rute. Prisustvo nastavnika može biti neophodno ako slušaocima treba dati neke podatke ili objašnjenja. Na osnovu ovakvog izviđanja slušaoci pismeno (tekstualno ili grafički) oformljuju rešenje i predaju ga nastavniku u određenom roku ili ga usmeno izlažu na označenom mestu i u određenom vremenu.

b) Izviđanje sa pojedinim organima komande (operativnim, plansko-projektantskim, pozadinskim i sl.), pri čemu se na licu mesta, uz sudelovanje nastavnika konkretno rešavaju pojedina pitanja (elementi odluke, taktičko-tehnička rešenja i sl.). Na osnovu ovakvog parcijalnog rešavanja pojedinih pitanja kasnije se zahteva obrada celokupnog rešenja (odluka, organizacija izvršenja zadatka).

c) Izviđanje sa starešinama potčinjenih jedinica — radi postavljanja zadataka ili u vidu kontrole i pomoći, pri čemu se na licu mesta utanačuje rešenje, podrška, obezbeđenja i druga pitanja. I na osnovu ovakvih parcijalnih rešenja ključnih pitanja može se kasnije zahtevati obrada celine rešenja.

Nakon ovakvih, ili eventualno i drugačije organizovanih izviđanja (izviđanje posle donete odluke — ali se ono u okviru komandantskih putovanja češće koristi kao postupak za izvođenje analize) slušaoci oformljuju rešenje zadatka na terenu — na licu mesta ili u kakvoj prostoriji, u uslovima koji odgovaraju stvarnoj situaciji. Pri tome treba imati u vidu uloge u kojoj se slušaoci nalaze, jer one nameću u određenom obimu i uslove u kojima treba oformiti

rešenje (komandir, najčešće obrađuje rešenje „na kolenu“, ali komandant može to činiti i na radnom stolu u zatvorenoj prostoriji).

Ovde treba napomenuti da se na izviđanju ne može uvek sve videti, pa se neki podaci mogu da uruče kao gotovi slušaocima. Međutim, uzimanje podataka „odoka“, bez merenja i rada sa instrumentima nije vaspitno niti predstavlja ozbiljan rad za najveći broj slučajeva.

Rešenje se može oformljavati tako da se u jednom zahvatu obuhvati kompletna odluka ili da se na osnovu pojedinih elemenata — parcijalnih rešenja — postupno gradi celina. Parcijalna rešenja redovno predstavljaju i osnovu rešenja zadatka, jer su ona po pravilu ključna pitanja koja su istovremeno i težišna nastavna pitanja. Oformljivanje celine rešenja ne znači samo to da se zadatak dovrši, već i da se rešenjem obuhvati i reguliše niz važnih pitanja, kao što su razna obezbeđenja i pojedivosti. Postoji sklonost da se na komandantskom putovanju ova pitanja zapostave, što je i razumljivo jer se sve ne može uvek obuhvatiti — barem ne jednakom merom i obimom.

Način parcijalnog rešavanja zadatka u ulozi komandanta jedinice pruža nastavnicima široke mogućnosti da na licu mesta (na pojedinim radnim tačkama) sprovedu prava grupna zanimanja, pa i minijature ratne igre, pri čemu slušaoci u odgovarajućim ulogama obradom ključnih pitanja grade pojedine elemente celokupnog rešenja. Za takav rad može se slušaocima dati određeno vreme za obradu rešenja (procena, proračun, taktičko-tehničko rešenje, osnova organizacije izvršenja zadatka i sl.). Ova se rešenja — pismena ili usmena — iznose i diskutuju na licu mesta, a nastavnik daje zaključak. Zaključak treba normalno da pruži odgovor na postavljena pitanja i u njemu mora da se iznose usvojeno jedno ili više alternativnih rešenja (slušalaca ili nastavnika), od kojih se jedno prihvata kao najpogodnije i služi kao baza za dalji rad.

Analiza zadatka treba da se izvede na zemljištu. Međutim, ako su na izviđanju već rešena ključna pitanja, onda se analiza može izvesti na drugom pogodnijem mestu (zatvorenoj prostoriji — učionici), sa težištem da se analizira rešenje kao celina. Na zemljištu to bi mogla biti radna tačka sa koje se može sagledati celina ili najveći deo zadatka koji se rešava.

Naviknuti na uslove rada u učionici, slušaoci se najčešće nedovoljno snalaze kada im se postavi zadatak da postepeno, po delovima, grade odluku na licu mesta, a naročito kada se od njih zahteva da se u potpunosti užive u stvarnu situaciju. Tako, slušalac će reći: „... na osnovu izviđačkih podataka...“ i dr., a kada se od njega zahteva da to izviđanje realno organizuje, na licu mesta, ili da organizuje upućivanje nekog organa komande i slično, tada se obično teže snalazi. Ova pojava obavezuje nastavnika da odmah reaguje i spretnim određivanjem uloga i pitanja primora slušaoca da se užive u situaciju i da zadatak rešavaju onako kako bi to radili u stvarnoj situaciji.

Pored toga, postoji težnja da slušaoci redovno zapostavljaju „sporedna“ pitanja, kao što su borbena obezbeđenje, rodovska obezbeđenja, komandovanje, vezu, transport i dr. Na komandantskom

putovanju i uopšte u nastavnom procesu ne može se sve u istoj meri da zahteva i raščisti, ali rešenje mora da bude kompletno. Za prorađu ili doradu ovakvih nerešenih ili ovlaš dotaknutih pitanja slušaoci se na analizi ili izviđanju mogu staviti u uloge starešina potčinjenih jedinica, organa komande, organa roda (službe) i dr. U svemu tome treba imati odgovarajuću meru, kako komandantsko putovanje ne bi dobilo glomazne dimenzije ili se pretvorilo u neku vrstu loše organizovane (improvizovane) ratne igre.

Davanje supozicija u vidu dopunskih zadataka takođe može da se primeni kao vrlo efikasan postupak za građenje rešenja u celini ili za korekciju pojedinih elemenata rešenja. Pri tome se, na primer, mogu zadržati već dati zadaci jedinici s tim što će se produžiti rok za izvršenje nekih zadataka, a ubacivanjem novih momenata i zadataka dovesti do pregrupisanja snaga, odnosno do izmene organizacije izvršenja zadataka. Ovakve supozicije mogu da sadrže poremećaj organizacije, intervenciju nakon nuklearnog udara, manevar snaga i sredstava, nove tehničke zadatke itd. Dinamika ostvarena na ovaj način može umnogome da pomogne slušaocima da osete stvarne dimenzije pojedinih zadataka, njihove proporcije i međusobne odnose, da odvoje glavno od sporednog i da na taj način uoče i isprave greške učinjene prilikom rešavanja zadatka.

Slušaoci mogu da rešavaju zadatke i bez prethodnog izviđanja. Tada im treba staviti na raspolaganje sve podatke koje bi u stvarnoj situaciji imali, a sa zemljištem se mogu upoznati davanjem objašnjenja po karti, projektovanjem pripremljenih snimaka zemljišta i objekata ili na drugi pogodan način. Ovako se redovno radi kada se zadatak rešava na zemljištu koje je potpuno ili delimično u rukama neprijatelja. Znači, slušaoci će zadatak rešavati u okolnostima koje se ne bi mnogo razlikovale od učioničkih uslova. Međutim, upravo zbog toga zadatak bi trebalo analizirati na zemljištu, na težišnim pravcima i tačkama — kako bi slušaoci mogli da uvide razliku između toga kako su oni shvatili to zemljište i objekte po karti i kako ono stvarno izgleda u prirodi. U vezi s tim oni će izvršiti korekciju u svojim rešenjima.

Ako se slušaoci nalaze u ulozi načelnika roda (službe), izloženi metodski postupci se takođe mogu primeniti sa onim izmenama koje bi odgovarale uslovima rada načelnika roda (službe). Kao organ komande, načelnik roda (službe) priprema svoj predlog i podnosi ga u raznovrsnim uslovima i formama, počev od takozvanog potpunog referisanja, odnosno iznošenja potpunog predloga sa obrazloženjima i proračunima, pripremljenog u konspektu ili prikazanog na radnoj karti pa do pružanja odgovora na konkretna pitanja postavljena prethodno ili u momentu referisanja.

Vreme za podnošenje predloga određuje se u skladu sa onim što je već izneto, zavisno od toga da li obraditi ono što će se u stvarnim uslovima tražiti ili zahtevati kompletno oformljen predlog sa obrazloženjem.

Ako su slušaoci rešavali zadatak bez izviđanja, onda analizu treba obavezno izvesti na zemljištu. Za izvođenje analize mogu se prihvatiti postupci izneti u prethodnom izlaganju.

Svi ostali postupci, pomenuti u prethodnom izlaganju — kao načini za obradu nerešenih pitanja, davanje supozicija za dopunski rad, uručenje gotovog rešenja i davanje novog preseka koji treba rešiti — mogu se u potpunosti primeniti i kada su slušaoci u ulozi načelnika roda (službe) sa određenim adaptacijama.

Vrsta zadatka, obrazovno-vaspitni ciljevi i nastavna pitanja će usloviti odgovarajuće methodske postupke, a na njihov izbor uticaće predznanja i osposobljenost slušalaca, mogućnosti i opterećenost nastavnika, mogućnosti koje pružaju zemljišni i vremenski uslovi, razvijenost putne mreže itd. Pri svemu tome treba odabrati methodske postupke koji na najpogodniji, najprirodniji i najjednostavniji način dovode do željenih rezultata.

U svakom slučaju osnovno je da rešavanje zadataka i komandantsko putovanje u celini ne dobiju statičan (učionički) karakter, već da se pravilnim izborom methodskih postupaka obezbedi dinamika rada na terenu što bliža ratnim uslovima.

Često će način pregleda i ocenjivanja rešenja zadatka uticati na metod izvođenja komandantskog putovanja u celini, kao i na methodske postupke u proradi zadatka. Postoji prirodna težnja da se sve pregleda i sve oceni. U praksi je to ili nemoguće, ili dovodi do toga da ocenjivanje postane osnovni cilj komandantskog putovanja i samim tim da uslovljava način rada. Očigledno je da to tako ne bi trebalo da bude. Pregled i ocenjivanje rešenja zadatka treba rešiti na način koji ne bi nametao neke naročite zahteve metodu rada, ne bi dovodio do nepoželjnih pojava između slušalaca i nastavnika i konačno način koji ne bi komandantsko putovanje vratio unazad, na početne učioničke pozicije. Tako, ne mora se oceniti svaki zadatak koji reše slušaoci, već se može oformiti samo jedna kompletna ili konačna ocena za svakog slušaoca sa celokupnog komandantskog putovanja. Ili, ne mora se u svakom zadatku oceniti upravo sve što je napisano, već nekoliko bitnih pitanja — koja su prihvaćena kao težišna nastavna pitanja. Konačno, ne mora se ocenjivanje rešenja obavezno završiti pre održavanja analize. Pregled zadatka može i treba da pruži materijal za analizu, a ocenjivanje se može čak i naknadno da izvrši ili dovrši.

U svakom slučaju prethodna priprema nastavnika i pregled zadataka pre analize treba da pruže ove elemente za planiranje analize: kako je izvesti, koja nastavna pitanja odabrati, mesto i vreme njihove obrade, izbor slušalaca sa kojima će se raditi, određivanje nastavnika koji će rukovoditi radom na određenoj radnoj tački ili na odgovarajućem nastavnom pitanju itd. Pitanja koja su davno rešena ne moraju se na analizi posebno proradivati, i obratno. Može da iskrzne potreba da se proradi neko „sporedno” pitanje, ako ga slušaoci u svojim rešenjima nisu shvatili ili su ga zapostavili, odnosno ispustili.

Pošto pregled i ocenjivanje rešenja, kao i uopšte priprema analize, predstavljaju usko grlo u organizaciji komandantskog putovanja, pri planiranju treba potražiti najpogodnija konkretna rešenja tog pitanja. Najpovoljnija su ona rešenja koja omogućuju rad po ekipama koje naizmenično provode pojedine zadatke sa slušaocima. Ukoliko ekipa nastavnika nije dovoljno brojna i potpuna, tada se problem može rešiti jedino umešnim planiranjem, izborom metodskih postupaka i pravilnim angažovanjem nastavnika.

*

Na osnovu iskustava ovde će se izneti neke moguće varijante planiranja i metoda izvođenja komandantskog putovanja (rešavanje zadataka).

CIKLUS OD JEDNOG DANA

Ovaj ciklus je u datoj tabeli prikazan za dva zadatka koji se provode u toku dva dana rada. Na taj način se sagledava celina jednog ciklusa, jer se prvi zadatak analizira sledećeg dana da bi se dobilo dovoljno vremena za pregled zadataka i pripremu analize. Analiza drugog zadatka provodi se trećeg dana itd. Najčešće su to zadaci za nivo komandira čete, odnosno zadaci kojima se obrađuje jedno složenije ili više jednostavnijih taktičko-tehničkih pitanja. Prikazuju se dve karakteristične varijante.

Prva varijanta

prvi dan	slušaoci	odlazak na putovanje	pre podne	po podne
			izviđanje i rešavanje prvog zadatka (na licu mesta)	odmor, eventualno rešavanje supozicije ili uvođenje u drugi zadatak
	nastavnici		priprema po prvom zadatku, razmatranje varijanti rešenja	predlog prvog zadatka i priprema za analizu
drugi dan	slušaoci	analiza prvog zadatka	pre podne	po podne
			izviđanje i rešavanje drugog zadatka (na licu mesta)	odmor, tehnička obrada dokumenta ili uvođenje u novi zadatak
	nastavnici		priprema po drugom zadatku, razmatranje varijanti rešenja	pregled drugog zadatka i priprema za analizu

Karakteristika ove varijante: radi jedna ekipa nastavnika, naprežanje je veliko (naročito nastavnika), analiza je kratka i vremenski ograničena i ponekad se ne može izvesti na licu mesta.

Druga varijanta

		pre podne	po podne
prvi	slušaoci	izviđanje i rešavanje prvog zadatka (na licu mesta)	odmor, rešavanje supozicije ili uvođenje u sledeći zadatak
dan	nastavnici	prva i druga ekipa: vrše pripremu po zadacima i razmatranje mogućih varijanti	prva ekipa: pregleda zadatke; druga ekipa radi sa slušaocima
drugi	slušaoci	izviđanje i rešavanje drugog zadatka na licu mesta	analiza prvog zadatka, razgovor sa slušaocima po rešenjima; uvođenje u novi zadatak
dan	nastavnici	prva ekipa: priprema analizu; druga ekipa: priprema zadatak	prva ekipa: izvodi analizu; druga ekipa: pregleda drugi zadatak

Karakteristika ove varijante: rade dve ekipe nastavnika, naprezanje je smanjeno, omogućena je solidnija priprema nastavnika i kvalitetnija analiza, nije ograničeno vreme i mesta izvođenja. Normalno se analiza izvodi na licu mesta.

CIKLUS OD DVA DANA

Ovaj metod se primenjuje za rešavanje složenih zadataka koji se prorađuju na većem prostranstvu i za čiju je obradu potrebno više vremena. Prikazuju se tri karakteristične varijante:

Prva varijanta

prvi	slušaoci	izviđanje po prvom zadatku — po planu slušaoca	rešavanje prvog zadatka
dan	nastavnici	priprema po prvom zadatku ili učešće na izviđanju sa slušaocima	razmatranje varijanti mogućih rešenja
drugi	slušaoci	rešavanje supozicije ili uvođenje u sledeći zadatak	analiza prvog zadatka (u učionici ili na zemljištu),
dan	nastavnici	predlog rešenja prvog zadatka i priprema za analizu	analiza prvog zadatka; razgovori sa slušaocima o nezadovoljavajućim rešenjima

Karakteristika ove varijante: rad izvodi jedna ili dve ekipe nastavnika, pogodna je za zadatke koji se rešavaju u ulozi komandanta jedinice. Vreme za rad na zemljištu je ograničeno.

Druga varijanta

prvi dan	slušaoci	rešavanje prvog zadatka (u učionici — bez izviđanja)	odmor ili rešavanje supozicije, odnosno obrada dokumenata
	nastavnici	priprema po prvom zadatku, razmatranje varijanti rešenja ili izviđanje	predlog rešenja i priprema za izvođenje analize
drugi dan	slušaoci	analiza po prvom zadatku — na zemljištu	
	nastavnici	analiza po prvom zadatku — na zemljištu	

Rad izvode jedna ili dve ekipe nastavnika. Varijanta je pogodna za rad slušalaca u ulozi načelnika roda (službi), a može se primeniti i za rad u ulozi komandanta. Analiza se izvodi na zemljištu po potrebi i ceo dan. U preostalom vremenu drugog dana mogu se obaviti razgovori sa slušaocima koji imaju nezadovoljavajuća rešenja ili se mogu uvesti slušaoci u sledeći zadatak.

Treća varijanta

(prikazana u nizu od tri dana)

prvi dan	slušaoci	izviđanje zemljišta po prvom zadatku sa donošenjem elemenata odluke (parcijalna rešenja) na pojedinim radnim tačkama uz učešće nastavnika, tj. prorade parcijalnih rešenja na licu mesta i davanje zaključaka po njima.	
	nastavnici		
drugi dan	slušaoci	obrada rešenja (odluke) na osnovu usvojenih parcijalnih rešenja (elemenata)	odmor, uvođenje u sledeći zadatak, eventualno izviđanje
	nastavnici	razmatranje mogućih varijanti rešenja i priprema za analizu	I ekipa: pregled rešenja prvog zadatka; II ekipa: rad sa slušaocima
treći dan	slušaoci	rešavanje drugog zadatka u učionici ili na zemljištu	analiza I zadatka (u učionici ili na zemljištu)
	nastavnici	I ekipa: priprema analizu po prvom zadatku; II ekipa: razmatra varijante rešenja drugog zadatka	I ekipa: analizira prvi zadatak, II ekipa: pregleda rešenja drugog zadatka

Rad izvode dve ekipe nastavnika. Varijanta je pogodna za rad slušalaca u ulozi komandanta jedinice i pruža velike mogućnosti nastavnicima da solidno prorade pojedina pitanja na terenu, a isto tako i da pripreme kvalitetnu analizu. Pogodna je i u slučaju kada drugi zadatak proizilazi iz prvog, odnosno kada izvođenje po drugom zadatku ne zahteva mnogo vremena.

Kao i ciklus od dva, ovaj ciklus se primenjuje za složenije zadatke, na većem prostranstvu. Prikazuju se dve karakteristične varijante.

Prva varijanta

prvi dan	slušaoci nastavnici	izviđanje zemljišta po prvom zadatku (po planu slušalaca ili uz učešće nastavnika, parcijalna rešenja se mogu doneti uz ili bez učešća nastavnika)	
drugi dan	slušaoci nastavnici	obrada rešenja po prvom zadatku	odmor ili rešavanje date supozicije
treći dan	slušaoci nastavnici	preprava za analizu prvog zadatka	predlog rešenja slušalaca po prvom zadatku
treći dan	slušaoci nastavnici	analiza prvog zadatka na zemljištu, pri čemu se prorađuju sva pitanja ili pitanja koja nisu zahvaćena prvog dana, kao i celina rešenja	

Varijanta je pogodna za rešavanje zadataka na većim prostranstvima i za čije izviđanje je potrebno više vremena. Rad prvoga i trećeg dana može se kombinovati, naročito ako se svi pravci ne mogu izvideti u toku jednog dana. Rad izvodi jedna ekipa nastavnika.

Druga varijanta se razlikuje od prve samo u tome što se analiza trećeg dana ne izvodi u toku celog dana već samo u toku popodneva i to u učionici ili samo na jednom pravcu — jednoj radnoj tački. Pored toga u ovoj varijanti nastavnici imaju više vremena za pregled zadataka i za pripremu analize.

Određeni primeri načelne strukture izvođenja pojedinih zadataka, svakako, ne iscrpljuju sve mogućnosti koje pružaju konkretni uslovi za svako komandantsko putovanje.

Kada se odaberu metodski postupci i reši struktura izvođenja pojedinih zadataka, oformljuje se plan izvođenja komandantskog putovanja. Pri sastavljanju plana treba uzeti u obzir i druga pitanja koja utiču na metode postupke i plan uopšte, kao što su: karakter zemljišta, razvijenost putne mreže, materijalno obezbeđenje i naročito broj prevoznih sredstava za izvođenje, smeštaj i ishrana i dr.

Planom treba da se usklade sva ova pitanja i da se usmere u pravcu što efikasnijeg izvođenja komandantskog putovanja. Pri tome plan treba da bude dovoljno elastičan da bi se moglo preći sa jednog metodskog postupka na drugi.

Planom se rešava i najcelishodniji metod rada nastavnika, njihove pripreme, izviđanje, rad pomoćnog osoblja (crtača, daktilografa, automehaničara i dr.).

Rad nastavnika na komandantskom putovanju je veoma složen i naporan. Zbog toga su njihov izbor i priprema od najveće važnosti. Od nastavnčkog sastava mogu se formirati ekipe koje bi bile sastavljene, od „osnovnih” nastavnika koji su nosioci rada i nastavnika stručnih za pojedina pitanja (nastavnici rodova i službi — pontonir, geolog, i dr.). Ako se zbog malog broja „stručni” nastavnici (što je najčešći slučaj) ne mogu uključiti u sastav svake ekipe, onda je bolje da budu izvan ekipa i da pretpostavljaju neku vrstu računskog centra — obračunske grupe — koji bi davao stručno obrađena rešenja za pojedina pitanja, odnosno učestvovao u pregledu zadatka i analiza određenih stručnih pitanja.

Pripremu nastavnika za izvođenje komandantskog putovanja treba otpočeti blagovremeno. Ona treba da obuhvati učešće u sastavljanju zadataka ili, ako su zadaci već sastavljeni, njihovo proučavanje i dalji rad. Tu, svakako, treba podrazumevati i postavljanje ili proučavanje postojećih osnova rešenja.

Druga faza pripreme nastavnika predstavlja izlazak na teren u svrhu neposrednog upoznavanja sa zemljištem i pripremom u pojedinim zadacima na licu mesta. Bez solidnog poznavanja zemljišta teško je govoriti o kvalitetnom radu nastavnika na komandantskom putovanju. Ne samo što bi bilo teško uspešno voditi zadatke, ceniti rešenja i pripremati analizu već bi bilo još teže stvaralački i dinamički, na bazi stvorenih rešenja, davati nove preseke, supozicije i uopšte efikasno intervenisati tamo gde bude potrebno. Zbog toga je najbolje da se nastavnici pripremaju na licu mesta, tj. da proučavaju zadatke i postavljaju osnove rešenja tamo gde će se oni i sprovoditi. Naravno i tu treba razumno ograničiti angažovanje nastavnika i planirati rad na težišnim pravcima i osnovnim radnim tačkama, a ostale neposredne pripreme izvršiti za vreme izvođenja komandantskog putovanja. Solidno izviđanje zemljišta od strane nastavnika svaki put kada se priprema komandantsko putovanje — makar i po istom zadatku na istom zemljištu — predstavlja neophodan uslov za ozbiljan rad i olakšava „uigravanje i zagrevanje” nastavnika, što inače predstavlja svojevrsan, ne mali problem.

Neposredne pripreme nastavnika izvode se za vreme komandantskog putovanja u vremenu koje je za to planom određeno i po posebnim potrebama i željama nastavnika. Ovde se prvenstveno misli na upoznavanje sa pojedinim detaljima, naročito za tehnička rešenja, zatim za pripremu određenih nastavnih pitanja na licu mesta radi izvođenja analize i dr.

Solidne i detaljne pripreme nastavnika doprinose u velikoj meri da se ujednače pogledi i stavovi, kao i kriterijumi za pregled i ocenjivanje rešenja slušalaca.

Pregled rešenja organizuje se po ekipama ako je nastavnički sastav podeljen, ili ako je podesnije, onda svaki nastavnik pregleda i ocenjuje određeni broj rešenja. Međutim, najvažnije je preduzeti mere da se ujednači kriterijum za pregled i ocenjivanje rešenja.

U praksi se pokazalo kao pogodno da se 1—2 (možda i više) zadatka pregledaju kolektivno od strane celokupnog nastavnčkog sastava, da bi se još jednom zauzeli ili proverili zauzeti stavovi i izoštrio kriterijum o pojedinim pitanjima. Na taj način je stvorena zajednička baza i zajednički kriterijum za dalji rad. Treba napomenuti da ovakav način rada ne treba shvatiti isuviše kruto. Naime, kolektivno se mogu pregledati pojedina rešenja i po ekipama, a takav pregled može i u potpunosti izostati ako se to pokaže nepotrebnim s obzirom na ranije izvršene pripreme.

Nakon toga nastavnici individualno pregledaju rešenja slušalaca određenih ključnih pitanja, odnosno pitanja prema datim uputstvima — smernicama, kao npr. shvatanje zadatka, procenu situacije sa proračunom, taktičko-tehnička rešenja, organizaciju izvršenja zadatka, oformljivanje odluke, radnu kartu, opštu kulturu rada, sistem (tehnika) rada, poznavanje i primenu doktrinarnih (rodovskih) stavova itd.

Posle pregleda rešenja korisno je organizovati po ekipama ili pred celokupnim nastavnčkim sastavom kratko referisanje o svakom rešenju ili o grupama sličnih rešenja, s tim da se teže prihvatljivim ili neprihvatljivim rešenjima pokloni posebna pažnja. Ovim referisanjima se još jednom ujednačava kriterijum što je narcito važno, stvara se osnovni materijal za organizovanje analize. Na osnovu karakteristika rešenja slušalaca stvara se struktura analize tj. određuje se koja pitanja na analizi zahvatati, na kojoj radnoj tački ih proraditi, ko će rukovoditi radom na pojedinim nastavnim pitanjima, koja rešenja slušalaca izneti (u celini ili delimično), što prodiskutovati i kakve zaključke dati.

Ovakvim radom, pored ranijih priprema, postavljen je skelet analize po kome treba odmah otpočeti pripreme. Nastavnici zaduženi za određena pitanja pripremaju se individualno, po potrebi razgovaraju sa pojedinim slušaocima o nejasnim pitanjima u njihovim rešenjima ili planiranju da to prorade na analizi itd. Priprema nastavnika za analizu ne ograničava se samo na pregled rešenja, već se mora usmeriti i u pravcu razmatranja i drugih mogućih varijanti rešenja. Nastavnici moraju da budu tako pripremljeni da mogu na licu mesta — na analizi — odmah da osete i ocene vrednost naknadno iznetih rešenja i da po potrebi intervernišu. Sem toga, do analize nastavnici treba da međusobno raščiste sva sporna pitanja kako bi na analizi istupali pred slušaocima sa jedinstvenim stavovima i kriterijumima. Ako je potrebno, nastavnik može ponovo da iziđe na teren radi provere nekog pitanja.

ANALIZA ZADATKA

Na analizi treba rešiti i raščistiti sa slušaocima sva sporna pitanja, razjasniti u čemu je suština nedostataka u rešenjima i kako ih je trebalo izbeći. Sem toga treba dati ocenu rešenja i pružiti mogućnost stručnim nastavnicima da (ako treba) prorade taktičko-tehnička rešenja na licu mesta sa slušaocima. Zavisno od plana analize,

o važnijim i spornim pitanjima treba organizovati diskusiju kako bi se dala mogućnost i slušaocima i nastavnicima da iznesu svoje argumente.

Zaključak u analizi daje rukovodilac ekipe ili komandantskog putovanja. U zaključku treba izneti karakteristične ključne momente iz zadatka, osvrt na njihovo rešenje, ocenu, odnosno postignuti uspeh i preporuke ili zadatke za dalji rad.

Nakon završene analize korisno je da se organizuju posebni razgovori sa pojedinim slušaocima, a obavezno sa onima čija su rešenja ocenjena kao teško prihvatljiva ili neprihvatljiva.

Na kraju komandantskog putovanja opšta analiza predstavlja važnu fazu u celokupnom radu, jer na njoj, pored pitanja koja se obično kao obavezna zahvataju, treba dati ocenu postignutih rezultata.

Normalno je da se na opštoj analizi izloži kakav je bio cilj, plan, organizacija, nastavna pitanja, metod rada itd. Ako je ovome pitanju bila posvećena veća pažnja u toku priprema slušalaca za komandantsko putovanje, onda se na opštoj analizi daju osvrti samo retrospektivno i opšta ocena. Zamisao dejstva strana predstavlja jedno od obaveznih pitanja opšte analize, ali ga treba tako postaviti da ne predstavlja zamorno i nepotrebno ponavljanje onoga što je svima poznato.

Težište u opštoj analizi treba da bude na pitanjima koja govore o tome šta se i kako uradilo i kakve pouke treba izvući iz toga.

U tom smislu korisno je izneti karakteristike pojedinih zadataka, ističući nastavno-poučnu vrednost svakog zadatka. Drugim rečima, treba izneti nastavna pitanja, težišta, poente i suštinu pojedinih zadataka.

Isto tako, važno je izneti šta se naučilo i postiglo i to u globalnim razmerama, kao što je: poznavanje, dalja nadgradnja i primena doktrinarnih stavova, sistem rada, osnovna rodovska pitanja i kako su rešavana itd. Pri tom je važno izbeći ponavljanje detalja o kojima je bilo reči u analizama pojedinih zadataka, sem ako nisu posebno poučni ili zanimljivi.

Iako se može steći utisak da se kroz izneta pitanja ponavlja ono što su svi učesnici komandantskog putovanja proživeli, praksa pokazuje da čovek uvek želi na kraju pređenog puta da se osvrne i vidi šta je postigao.

Osim pomenutih pitanja, zaključak opšte analize, svakako, treba da sadrži odgovor na pitanje šta dalje činiti, jer je jasno da se ni u školi, ni na komandantskom putovanju ne može sve naučiti ili u svemu izvežbati.

Na kraju ovog izlaganja treba još jednom istaći da na komandantskom putovanju treba izbegavati šablonske, stereotipne i učioničke metode. Komandantsko putovanje treba da bude prožeto dinamizmom i stvaralačkim naporima nastavnika i slušalaca iznalaženjima najboljih rešenja za nastavne probleme i methodske postupke u izvođenju zadataka.